

Ders 23

4 Aralık 2006

Bölüm 1. Demokratik Devletin Ahlaki ve Psikolojik Özellikleri

Profesör Steven Smith: Evet, bugün Tocqueville'i bitirmeyi planlıyorum ya da şöyle söyleyeyim, 50 dakika içerisinde Tocqueville ile ilgili ne söyleyebilirim. Çünkü onu bitirmek oldukça zor görünüyor. Aslında daha başladık bile sayılmaz ancak bugün iki şeyden, kitabın iki boyutundan bahsedeceğim, yine yüzeysel olacak. Söz konusu iki boyut şunlardır: *Demokras*'nin 2. Cildi'nin konusu olan demokratik devletin iki özelliğinden, ahlaki ve psikolojik bileşenlerinden bahsetmek istiyorum. Buna ek olarak bahsetmek istediğim bir de devlet adamlığı rolüdür. Daha önce Tocqueville'in siyasal bir eğitmen olma rolünden bahsettim ve bugün demokratik devlet adamının rolünden ne anladığına değinerek bitirmek istiyorum.

Fakat ilk kısım, ilk konu 2. Cilt'in konusudur. *Demokras*'nin 1. Cildi, siz de fark etmişsinizdir ki, tamamen olmasa da büyük ölçüde, demokratik toplumun sosyal ve siyasal kurumlar diyebileceğimiz, yani "demokratik devletin kurumsal gelişimi" konusuna odaklanmıştır. 2. Cilt daha çok demokratik bireyin ahlaki ve psikolojik bileşenlerine odaklanmıştır. Tocqueville burada, demokratik bir ruha sahip olmanın ne anlama geldiğini, demokratik kişiliğin ahlaki ve psikolojik belirleyicileri ile ilgili olarak göstermiştir. Bu nedenle de benim fikrime göre Tocqueville'in 2. Cildi, 1. Cildi'ne göre, felsefi açıdan çok daha zengindir. Çünkü demokratik sosyal durumun bize ne yaptığı, bizi bireyler olarak nasıl dönüştürdüğü ve yine bizi bireyler olarak nasıl şekillendirdiğine odaklanmıştır. Bunlar aslında birçok açıdan Tocqueville'in en derin sorularıdır. Kitabın bu kısmında kendisini demokratik ruhun ahlak psikoloğu gibi göstermiştir. Tıpkı Platon'un, *Devlet*'in 8. Kitabı'nda olduğu gibi, aynı çizgide. Burada Platon farklı rejimler tarafından şekillendirilen farklı ruhlar ve farklı rejimlere uygun farklı ruhlar ile farklı bireylerden bahsetmiştir.

Demokratik bireyin psikolojisinin üç farklı noktasına odaklanarak, üç farklı bileşeni üzerine biraz zaman harcayarak başlamak istiyorum. Aralarında bir önem sıralaması olmaksızın, bunlar, merhamet, sabırsızlık ve bireysel faydadır. Hepsi bir arada,

sanırım bu kavramların üçü de demokratik devletin ahlaki alanını inşa etmektedir. Bu karakter özelliklerini sunarak, Tocqueville bize bir tür ahlaki fenomenoloji ya da, lütfen bu iddialı ifadeyi mazur görün, demokratik yaşamın ahlaki fenomenolojisinin betimini sunmaktadır. Bu bakmaya davet edildiğimiz, betimlemede kendimizi görüp görmediğimiz ve gördüğümüzü sevip sevmediğimizin sorulduğu bir durumdur.

Bölüm 2. Demokratik Devletin Ahlaki ve Psikolojik

Özellikleri: Merhamet

Değınmek istediğim bu özelliklerden ilki, demokrasinin vatandaşlar üzerindeki en büyük ahlaki etkisi Tocqueville'e göre, bizi birbirimize karşı daha anlayışlı yapmaya yönelik sürekli eğilimidir. Bu bir tür 18. yüzyıl temasıdır; daha merhametli olmak, birbirimizin davranışlarına, alışkanlıklarına karşı daha anlayışlı olmak gibi. Yani, bu eski bir sorundur. Montesquieu, Tocqueville'in 18. yüzyıl öncüsüdür – Montesquieu, *L'esprit des Lois* yani *Kanunların Ruhu*'nda, insan davranışlarında ve ahlakında savaşı, aristokratik bir etikten daha anlayışlı ve ahlaki bir duruma getirerek davranışlarımızı yumuşatan şey ticarettir, fikrini savunmuştur. Montesquieu bu etkileri büyük oranda ticarete atfetmiştir. Hatırlayacaksınız, *İkinci Söylev*'de, *Eşitsizlik Üzerine Söylev*'de Rousseau, başkalarının acılarından rahatsızlık duymak olarak merhameti insan doğasının temel bir parçası olarak ele almıştır. Rousseau'ya göre, daha gürültücü ve daha kuvvetli tutkuların gelişmesine rağmen başkalarının acılarına ağlayabilmemiz ve onlarla empati kurabilmemiz gerçeği olarak merhamet doğal iyiliğimizin bir tür kalıntısıdır. Medeni yaşamda bile etkili olan bu empati ve merhamet kapasitesi, doğal iyiliğimizin bir tür kalıntısıdır.

Ancak Tocqueville'e göre merhamet özelliği, Rousseau'da olduğu gibi insanın doğal bir özelliği değildir. Demokratik yaşamın, demokratik sosyal yaşamın bir özelliğidir. Davranışlarımızı ılımlılaştıran ve bizi daha fazla anlayışlı yapan şey doğa değil demokrasidir. Tocqueville "demokraside yaşam daha anlayışlıdır" derken neyi kastetmiştir? "Durumlar Eşitlendikçe Ahlaka Dair Olan Şeyler Nasıl İlimlilaşır?" başlıklı çok güçlü bölümde aristokrasiden demokrasiye doğru geçişin ahlaki ve psikolojik sonuçlarını anlatmıştır. Aristokratik dönemde, bireyler farklı dünyalarda yaşayıp, bir sınıf, ya da bir kabile, üyelerinin birbirine benzer olduklarını ancak diğer tüm kabile ve sınıfların üyelerinden çok farklı olduklarını düşünmekteydiler. Bu, insanları zalim yapmadı elbette, ancak söz konusu grupların dışındaki insanların

acılarına kayıtsız yapmıştır. Herkesin eşit olduğu demokraside ise herkes aynı şeyleri düşünme ve hissetme eğilimine sahiptir. Artık bu türden ayrımlar yapmamaktayız. Demokratik bir vatandaşın ahlaki tasavvuru kendisini bir başkasının yerine koyma konusunda aristokratik dönemlerdekine göre, aristokratik zamanlara göre, daha müktedirdir. Herkes birbirine benzer olur veya en azından duygularda, hislerde ve ahlaki empati kapasitemizde benzer olarak görülür. Tocqueville'e göre, insanlar birbirlerine benzedikçe, felaketlerinde birbirlerine karşılıklı olarak daha merhametli olurlar. Böylelikle ulusların kanunları daha ılımlı, ulusların kanunları daha ılımlı hale gelir, birbirlerine karşılıklı olarak merhamet gösterirler.

Tocqueville'e göre, sosyal yaşamın kilit ahlaki ilkelerinden birisinin dönüşümü bizim üzerimizde oldukça büyük bir etkiye sahiptir. Bu dönüşüm, kesinlikle insanları daha anlayışlı ve birbirlerine karşı daha medeni kılmıştır. İşkence, zulüm ya da küçük düşürme bir zamanlar gündelik yaşamın parçası iken, bugün bunlar dünya yüzünden büyük ölçüde silinmiştir. Büyük ölçüde diyorum çünkü tamamen silinmemiştir. Biz dünyanın farklı yerlerinde öyle ki, hiç görmediğimiz ve hiç gitmediğimiz yerlerdeki insanların acılarıyla kendimizi daha kolay özdeşleştirebiliyoruz. Darfur'daki soykırım ve Endonezya'daki tsunami kurbanlarına yönelik tepkimizi hatırlayın. Tüm bu olaylar, belki de hiç gidemeyeceğimiz yerlerde yaşanıyor ancak ahlaki empatimize dokunabiliyor. Başkan Bill Clinton, büyük ölçüde, dinleyicilere "acınızı hissediyorum" dediğinde bu tür genişletilmiş bir ahlaki empatiye sahipti. Hatırlıyor musunuz? Bilmiyorum. Muhtemelen hatırlamıyorsunuzdur, ancak belki ifadeyi bir yerlerden duymuşsunuzdur. Bu ahlaki empatinin bir genişletilmesi, kendinizi hiç tanımadığınız ve belki de tanımayacağınız insanların yerine koyabilmek durumudur. Bunların hepsi Tocqueville'in demokratik yaşam altında ahlakın ılımlılaşacağı anlayışının birer parçasıdır.

Ve Tocqueville bunu ahlaki bir ilerleme olarak görmüştür. Bizim zulüm politikalarını hoş görmedeki isteksizliğimizin örneği olarak dünyada tüm halkların arasında bir tek Amerikalıların ölüm cezasını kaldırmaları, neredeyse kaldırmalarından bahsetmiştir. Bu biraz erken söylenmiş bir şeydir, belki de bu o gün şu an olduğundan daha doğrudur. Demokratik çağlarda insanlar merhametlidir demiştir Tocqueville. Ancak bu noktada—bu merhamet hissi noktasında-- bir problem vardır. Tüm bu merhametin bir bedeli vardır. Tocqueville'in yazdığına göre demokratik yüzyıllarda insanlar kendilerini birbirlerine adamazlar, sadece tüm insan türü için bir merhamet duygusu

taşırlar. Nadiren, kendilerini birbirlerine adarlar. Bu genel empati yaygındır ancak zayıftır. Senin acını anlayabilme yeteneğim bu konuda çok fazla bir şey yapmamı gerektirmeyebilir. Bu noktada merhamet oldukça kolay bir erdem haline gelmiştir diyebilirsiniz. Hassasiyet ve açıklık çağırıştırır. Yargılamadan, umursama iması vardır. Çok göreceli bir kavram değildir, ancak bir kişinin kendi ahlaki yargılarını bir başkasına uygulamasından kesinlikle geri durur.

Tocqueville demokratik halkların, çok hassas çok ılımlı olmaları ve aristokratik erdemler dediğimiz asalet, fedakârlık ve onur gibi eski zamana ait ahlaki kodlardan aşırı uzak olmaları tehlikesine sahip olduklarını mı düşünmektedir? Evet, sorunun cevabı kesinlikle evettir. O durumun bu yönde geliştiğine inanmaktadır. Tocqueville'e göre merhamet birçok açıdan hayran olunması bir hissiyat ve ahlaki empatimizi geliştirecek bir duygudur. Ancak Tocqueville'e göre, korkulması gereken bir de yanlış merhamet vardır. Merhamet bir erdemdir. Ancak tüm erdemler gibi o da tüm yanlışlarını içerisinde barındırır. Örneğin, merhametin aracılığıyla diğerlerine ahlaki üstünlük tasladığımız bir standart haline dönüşmesi gibi. Şu örneğin üzerinde biraz düşünmenizi istiyorum. Bugün, diğer insanlara karşı hassas olmamakla, özellikle de üniversite kampüsleri gibi yerlerde anlayışsızlıkla suçlanmak birçoğumuz açısından en kötü ahlaki suçlardan birisi olarak değerlendirilmektedir. Hepimiz, sürekli başkalarını düşünmeliyiz ya da düşünüyormuşuz gibi hareket etmeliyiz. Tocqueville'e göre, bu durum merhamet üzerinden yeni bir ahlaki hiyerarşi oluşturması ile sonuçlanacaktır. Bu hiyerarşide bir kimsenin üstünlüğü başkalarına yönelik yükseltilmiş hassasiyet ve duygularla oluşturulur.

Tam olarak bu yanlış merhamet, oldukça Rousseaucu bir soru olan, aramızda en hassas kimin olduğu sorusunu soran, bu türden yanlış merhamet bugün siyasal doğruluk dediğimiz şeyin psikolojik belirleyicilerinden birisidir. Pek tabii ki, Tocqueville bu terimi kullanmamaktadır, ancak siz acıma, merhamet, hassasiyetin ahlaki sözlüğümüzü, kendimiz hakkında düşünme ve başkalarını yargılama biçimimizi nasıl şekillendirdiğini düşünebilirsiniz. Eğer bana inanmıyorsanız bir gün öğleden sonra oturun ve Oprah'ı veya benzer bir programı izleyin ve neden bahsettiğimi göreceksiniz. Tabii ki hepiniz bu programları izlemiştinizdir, belki de benden daha fazla. Her neyse -- Merhamet. Demokratik sosyal yaşamın özelliklerinden ilkidir ya da birisidir, ancak tek değildir. Bir diğeri ile bağlantılıdır ya da en azından onunla birlikte vardır.

Bölüm 3. Demokratik Devletin Ahlaki ve Psikolojik Özellikleri: Endişe

Modern demokratik vatandaşın psikolojik yaşamının merkezinde Tocqueville'e göre endişe, Fransızca kavramıyla, *inquietude*, İngilizceye çevirmesi zor bir sözcük olabilir, *inquietude*, endişe bulunmaktadır. Daha önceki çeviride bu sözcük, huzursuzluk olarak geçmiştir. Bu çeviride, demokratik ruhun sürekli tatminsizlik özelliğini göstermek açısından hoşnutsuzluk kavramı kullanılmıştır. Çoğu zaman demokratik ruh, tıpkı demokrasinin kendisi gibi, eksiktir. Daima bir ilerleme içerisindedir. Ve bu sürekli huzursuzluk duygusu Tocqueville'e göre iyi yaşam isteğiyle yakından ilgilidir. Bununla anlatmaya çalıştığı şey özellikle maddi olarak iyi yaşamdır. Yani mutluluğun maddeci mutluluk bağlamında ölçülmesidir. Ve bu da, demokratik ruhun baskın dürtüsüdür. Birçok şekilde, Tocqueville'in demokratik huzursuzluk analizinde – hepimizin elde etmek için çok çalıştığı bir takım maddi şeylerin elde edilmesini aristokratik bir alaycılıkla ele aldığını fark edeceksinizdir.

Belki de bu, demokrasi konusunda Tocqueville'in kafasını her şeyden daha çok karıştıran şeydir. Ona göre demokrasi her zaman için bir tür orta sınıf ya da sürekli arzularının nesnesi olan şeyleri elde etme peşindeki insanların oluşturduğu burjuvazi yaşam tarzı anlamına gelmiştir. Kitabın tamamında en çok sevdiğim bölümlerden birisi “Amerikalılar Refah İçindeyken Neden Kendilerini Hoşnutsuz Göstermektedirler?” şu pasajı bir düşünün. Şimdi uzun uzadıya okuyayım. “Birleşik Devletler’de bir kişi kendisi son yıllarını geçirmek için özenle bir yer inşa eder. Ancak çatısı yapılırken satar. Bir bahçe eker ve sonra tam meyvesini tadacakken bir başkasına kiraya verir. "Bir tarlayı temizler ancak ekmesi için başkasına bırakır. Bir ustalık elde eder, ancak bırakır. Bir yere yerleşir ancak değişen isteklerinin peşinden başka bir yere gider. Eğer özel meseleleri onu birazcık rahat bıraksa, hemen siyasete atılır yılın sonuna doğru kendisine kalan boş zamanda ise tatminsiz merakını Amerika'nın sınırlarını zorlayarak gidermeye çalışır. Ve gidebildiği her yere gider. Böylelikle günde 500 lig gidecek ve kendisini mutluluğundan uzaklaştıracaktır” Ne kadar harika bir ifade, kendisini mutluluğundan uzaklaştırmak. “Ve günün birinde ölüm kapıyı çalar ve gereksiz tam mutluluk arayışından yorgun düşmeden önce onu durdurur.”

Sizce bu kısım yine bu derste okuduğumuz başka bir şeye benziyor mu? Platon'un *Devlet*'in VIII. Kitabında açıkladığı demokratik ruha benzemiyor mu? Demokratik ruhu olan kişi sürekli hareket, sürekli bir hoşnutsuzluk ve hayata bir bütünlük, anlam ve istikamet veren bir tek veya birkaç şey üzerinde sürekli yoğunlaşmama halindedir. Ve işte demokratik insan, refah içerisinde, hoşnutsuz, sürekli hareket halinde ve kendisini mutluluktan uzaklaştıran insandır. Öyle gözüküyor ki, Tocqueville bu sürekli ve kendine zarar veren tarzda mutluluğun peşinden koşma halinden bir küçümsemeyle bahsetmiştir. Diyebilirsiniz ki, refah isteği, demokrasinin hakkı olmuştur ve ne kadar çok mutluluğu isterse onu o kadar elinden geçirir. Az önce okuduğum parçanın bir satır altında Tocqueville şunları yazmıştır. "Bu kadar bolluk içerisindeki pek çok mutlu insanın gösterdiği huzursuzluk, ilk etapta bir kimseye şaşkıncu gelir."

Tocqueville'in "bu kadar mutlu", uzaklaştırma, huzursuzluk, bollukları içinde bu kadar çok mutlu insanın sergilediği tam huzursuzluk ifadelerini kullanımındaki ironiyi sezinleyeceksinizdir. Bu cümlelere sıkıştırılan sosyal bir yorum söz konusudur. Tocqueville'in huzursuzluk ve bolluk sözcüklerini mutluluğun peşinde koşmakla aynı bağlamda birleştirmesi göstermektedir ki, bu tarz bir yaşam biçimi memnuniyettense endişeyi ve hayal kırıklığını beraberinde getirecektir. Ve Tocqueville bu sürekli hoşnutsuzluk durumunu demokratik bireyin sanal mutlu olma zorunluluğuna geri götürür. Tam bu noktada, Darrin McMahon'ın muhteşem yeni kitabı *Mutluluğun Tarihi*'ni okuduysanız eğer, size bu kavramın tarihte nasıl kullanıldığını ve mutluluğun peşinden gitme zorunluluğunun, huzursuzluğun, yani bu tarz bir huzursuzluğun nasıl demokratik toplumların insanlarını zenginliklerine rağmen eşsiz bir melankoliye ittiğini açıklayacaktır. Yaşam özgürlük ve mutluluğun peşinde olma idealleri zamanın birinde birisinin söylediği gibi eğlenmek için yapılan eğlencesiz bir macera haline gelmiştir. Bu huzursuz veya hoşnutsuz karakter demokrasinin ikinci özelliğidir.

Bölüm 4. Demokratik Devletin Ahlaki ve Psikolojik

Özellikleri: Bireysel Fayda

Son olarak, üzerine eğilmek istediğim demokratik psikolojinin üçüncü özelliği bu kişisel çıkar fikri veya Tocqueville'in ifadesiyle doğru anlaşılmalı kişisel çıkarıdır. Bu hemen hemen herkesin, ahlak psikolojisi, faydacılık ya da ekonomi ve oyun teorisi gibi derslerden aşına olduğu bir öğretilerdir. Kişisel çıkar, bu alanlarda neredeyse tılsımlı – her türden insan davranışını açıklayan tılsımlı bir özellik haline gelmiştir.

Ancak Tocqueville kişisel çıkardan veya doğru anlaşılmiş kişisel çıkardan bahsederken çok özel bir şeyi ifade etmeye çalışmıştır. Diyebilirsiniz ki, bu bir anlamda dürüstlüğün en iyi politika olduğunu veya bu türden şeyler duyduğumuzda içgüdüsel olarak kendisine aşına olduğumuz, terimin dar anlamı değil, genel faydacılık dediğimiz şeydir. Bu kavram, çok sade ve açık görünmektedir ama aslında son derece karmaşık ve zor bir tarihtir.

Tocqueville, *Demokrasî*'nin bu bölümlerini yazdığı zaman itibarıyla, kişisel çıkar teorileri, en azından 17. yüzyıla kadar geri giden, Hobbes ve diğer düşünörlere kadar geri giden uzun bir zamandan beri Avrupa ahlak felsefesinin temel unsurlarından birisiydi. Asıl soru, bu fikrin yani doğru anlaşılmiş kişisel çıkar kavramının Tocqueville için ne işlevi olduğudur. İlk etapta, sanırım onu bizim düşündüğümüzden daha farklı bir şekilde düşünmüştür. Biz kişisel çıkar kavramını duyduğumuz zaman hemen aklımıza başkasını düşünmenin karşıtı olan kavram, yardım severliğin ya da fedakarlığın karşıtı olan şeyler gelir. Çıkar veya kişisel çıkar niteliği gereği kişinin kendisine yönelik olduğu düşünölürken altruizm veya bunun gibi bir şeyin başkalarına yönelik, yani başkasının çıkarını, refahını, iyiliğini düşünmeye yönelik olduğu düşünölmektedir. Ancak Tocqueville kişisel çıkardan bahsederken, kişisel çıkara dayalı davranışı kibir, şeref ve en çok şan tarafından şekillenen davranışın tam zıttı olarak kullanmaktadır. Hatırlayacak olursanız, bu terimler Hobbes'a, bir şekilde, kibir, boş kibir ve gururu ölüm korkusu veya kişisel çıkara dayalı davranışla ikame etmek isteyen Hobbes'a kadar geri gitmektedir.

Şan, Tocqueville ve başkaları için savaş ve savaşçı hedeflerle bağdaştırılırken, çıkar ve kişisel çıkar daima ticaret ve barışçıl rekabet ile bağdaştırılmıştır. Üne ve onura olan aristokratik ilginin aksine çıkar ve kişisel çıkar bizi ortak amaçlar doğrultusunda işbirliğine yönlendiren görece barışçıl ve zararsız bir eğilim olarak görülür. Kişisel çıkar arayışının arkasında tartışmasız bir biçimde demokratik ve eşitlikçi bir tür dürtü vardır. Kişisel çıkar arayışı herkesin takip etmeye muktedir olduğu bir şeyken şeref ve şan gibi şeyler doğal olarak farklı insanlar tarafından farklı miktarlarda sahip olunur. Bu tartışmanın içerisinde onur ve zafer etiği ve bireysel fayda etiği çatışması yer almıştır. Tocqueville ve onun *Amerika'da Demokrasî*'si şeref ve şan etiği ile çıkar ve doğru anlaşılmiş kişisel çıkar etiği arasındaki bu tartışmaya dahil olur. "Amerikalılar Bireyciliği Doğru Anlaşılmiş Kişisel Çıkar Doktrini ile Nasıl Yener?" başlıklı bölümüne şu cümleyle, şu gözlemlerle başlamıştır.

Tocqueville şöyle yazmıştır. “Dünya bir kaç zengin ve güçlü kişi tarafından yönetildiğinde kendileri lehine şekillendireceklerdir. Kendi lehlerine olan kişinin görevleri yüce fikrini geliştireceklerdir. Onlar kişinin kendisini unutmasının ve tıpkı Tanrının kendisi gibi kişisel çıkar gütmekten iyiyi yapmasının uygun olacağını söylemekten memnuniyet duyarlar. Bu aristokratik çağların ahlak meselelerindeki resmi doktrini idi.” “Sürekli erdemın güzelliğinden bahsedilen aristokratik yüzyılların diğerlerinden daha erdemli olduğundan şüphe duymaktayım” der ve şöyle sonlandırır: “İnsanlar sadece gizlice onun faydasını çalışabilmişlerdir.” Bu pasaj hakkında seksiyonlarınızda düşünebilirsiniz ancak Tocqueville’in kişisel çıkar kavramına “doğru anlaşılması” fikrini, nitelemesini eklediğini not edin. Peki, bu ne [anlam] katmaktadır? Ne söylemeye çalışmıştır? Doğru anlaşılması kişisel çıkar egoizm değildir veya örneğın Rousseau’nun amour-propre dediğı şey değildir. Bir tür kendisinden bahsedilme, kendisine bakılma ve hayattaki yarışta ilk sırada olma isteğı değildir. Daha çok, kişisel çıkar, doğru anlaşılması kişisel çıkar refaha ve kişinin koşullarını iyileştirme tutkusuyula bağlantılıdır. Doğru anlaşılması kişisel çıkar Tocqueville için insan davranışının çok önemli bir kaynağı olarak kalmıştır. Ancak arzuların bunlardan ibaret olmadığını, eyleme yönelik teşviklerin sadece bunlar olmadığını hatırlamak önemlidir.

Tocqueville kişisel çıkarın, insan davranışının bir tür evrensel belirleyicisi olduğunu düşünmemesiyle bugün birçok sosyal bilimciden ayrılabilir. Kişisel çıkar evrensel bir şey değildir. O, belli bir sosyal durumun, diyebiliriz ki, belli bir demokratik sosyal durumun ürünüdür. Bu noktada, insan davranışının her zaman ve her yerde tek bir nedeni olduğunu düşünen ahlaki ya da psikolojik indirgemecilerden değildir. Tüm davranışların kişisel çıkara dayandığını iddia etmemiştir. Aslında doğru anlaşılması kişisel çıkar üzerine olan bölümden hatırlayacaksınız – hatırlayabilirsiniz, muhtemelen hatırlamayacaksınız, bir dipnotta Montaigne’nin bir denemesinden alıntı yapar, daha önce bahsettiğim bir isim Montaigne’nin, *Şan Üstüne* denemesinden okuyucuya ün ve şeref isteğinin her zaman refah ve mutluluk isteğıyle mücadele ettiğini hatırlatmak için alıntı yapmıştır. Sonuç olarak bunlar insan davranışının çatışan iki motiftir.

Bu kişisel çıkar etiğinin neye sebebiyet vereceğini düşünmüştür? Yine tıpkı merhamet gibi kişisel çıkar doktrini de aristokratik etiğın, savaşçı asillerin katı özelliklerini yumuşatmıştır. Doğru anlaşılması kişisel çıkar, ün ve şan etiğine tam bir zıtlık ifade

etmektedir. Bununla birlikte İkinci Cilt boyunca Tocqueville'in onur ve asalet gibi aristokratik kodların düşüşünden nasıl hayıflandığını görmek mümkündür. Buna karşıt olarak, doğru anlaşılmiş kişisel çıkar doktrininin gösterişli değil ancak açık ve net olduğunu söyler. Tahmin edilebilirlik ve güvenilebilirlik özelliklerine sahiptir. Tocqueville'e göre kendisi bir erdem değildir. Ancak insanları şekillendirebilir, bunlar onun terimleridir, ölçülü, ılımlı ve kendisinin efendisi, düzenli, ölçülü, ılımlı ve uzak görüşlü hale getirebilir. Sizce bu neye benziyor? Bunun üzerinde düşünmenizi istiyorum. Bu ne tür bir insan tipidir ve yarattığı şey nedir? Bunlar demokratik cumhuriyetin erdemleridir. Kahramanlık ya da olağanüstü özellikler değildir ancak, herkesin erişebileceği bir şey olma erdemine sahiptir. Peki, böyle bir ahlaki kod, kendi hatırına arzu edilir bir şey midir? Bu Tocqueville'in biraz havada bıraktığı bir noktadır. Tocqueville'in ifadesiyle, tüm felsefi teoriler arasında, doğru anlaşılmiş kişisel çıkar doktrini zamanımız insanının ihtiyaçlarına en uygun olan şeydir. Bu yargıya bir bakın: Dönemimiz insanının ihtiyaçlarına en uygun olan şey. Yani, ne evrensel olduğunu ne de en iyi olduğunu iddia ediyor gibi görünmektedir. Sadece zamanımız, bizim insanlık düzeyimiz, bulunduğumuz yer için en iyi olandır. Yine, bu ifadede üstü kapalı bir eleştiri varmış gibi görünmektedir, kişisel çıkar ve yine onun modern demokratik bireyi şekillendirmedeki rolü üzerine olan bu önemli bölümü yeniden okurken düşünebilirsiniz bunu.

Böylelikle, bu üç özellik, merhamet, diğeri neydi? Evet. Huzursuzluk. Evet güzel. Ben – evet. Evet. Ben bile kendi söylediğim şeyi hatırlayamıyorum. Huzursuzluk ve kişisel çıkar. Sadece sizi deniyordum. Kontrol ediyordum. Yoksa, geçici hafıza kaybına uğramış değilim. Tüm bunlar Tocqueville'e göre bizi şekillendiren şeylerdir. Demokratik bireyin portresini çizmiştir, ancak bunu demokratik bireyin kendisinden çok esasen Fransa'daki okuyucularına göstermiş ve insanların gelecekteki, demokratik insanın gelecekteki görüntüsü bu şekilde olacak gibi gözüküyor demiştir. Bir şekilde adapte olabilmek için her ikisine de ihtiyacımız vardır. Hem gelecekte bizi bunun beklediğini bilmeli ve kendimizi ona adapte etmeliyiz hem de bir dereceye kadar bizi neyin beklediği ve kendimizden ne tür bir halk yaratabileceğimiz hususunda ihtiyatlı olmalıyız.

Bölüm 5. Demokratik Devlet Yönetimi

Ve bu beni başta demokratik eğitim ve demokratik devlet yönetimi konusunda bahsettiğim temaya getirmekte. Demokratik çağda devlet adamının rolü nedir? Kişi nasıl bir taraftan bu özelliklere uyum sağlarken bir taraftan da onları yönlendirmelidir? *Amerika'da Demokrasi* bir siyasal eğitim, sadece Tocqueville'in zamanı için değil, gelecek için de, liderlere ya da potansiyel liderlere yönelik üstün bir siyasal eğitim eseridir. Devlet yönetiminin imkânları her zaman olduğu gibi, siyasetten ve siyaset biliminden ne anladığımıza bağlıdır. Bu siyaset bilimi nedir? Kitabın giriş kısmında, hicivli cümlelerinin bir tanesinde ki bunlara alışmalısınız, çünkü Tocqueville herhangi bir fikri vurgulamak için bu tarz cümleleri kullanmayı sever, size bunu tavsiye etmiyorum ancak kendisi bir cümleden bir paragraf yaratabilen bir yazardır. Bu kitaptan bahsederken şunları söylemiştir: “Yeni bir dünya için yeni bir siyaset bilimi.” Bu cümle derhal dikkatinizi çekmelidir. Bu yeni siyaset bilimi nedir? Yeni bir siyaset bilimi bazı açılardan, yine, antik düşünceden ayrılan Machiavelli'yi takip ediyordu ama belki de Machiavelli, Hobbes, Locke ve Rousseau gibi modern öncülerinden de ayrılıyordu. Yeni bir demokratik çağ ve tamamıyla yepyeni bir dünyaya yönelik siyaset biliminin ayırt edici özelliği nedir?

Şöyle anlatayım, Tocqueville'in yeni siyaset bilimi, tarih veya tarihsel güçler ile bireysel faaliyet arasındaki, bireysel güç veya faaliyet ile tarihsel güçler arasındaki ilişkinin yeni ve derin bir kavrayışına dayanır. Şimdi bununla ne demek istediğimi açıklayayım. *Amerika'da Demokrasi*'nin her okuyucusu daha ilk sayfasından fark eder ki, Tocqueville tarihe yazgısal bir güç atfetmiştir. Yüzyıllarla ölçülen yoğun ilerleme ya da aristokratik toplumdaki demokratik topluma geçiş onun tanımladığı şekliyle neredeyse takdiri ilahidir. Okuyucularını bu sürece direnmeye veya onu geriye çevirmeye çalışmanın hatalı ve nafil olduğu hususunda uyarır. Bu nafil bir çabadır. Bu sadece nafil bir çaba olmayıp, daha ötesinde sanki bu tarihsel büyük ilerleme veya sürecin arkasında Tanrı'nın eli varmış gibi, bu sürece karşı koymanın günahkârlık olacağını, Tanrı'nın iradesine karşı gelmek olacağını bile ileri sürmektedir. Tocqueville çok açık ki kasıtlı bir şekilde abartılı bir argüman sunuyor ancak bence bunu yapmasının nedeni ciddi ve önemli bir nokta vurgulamaktır.

Siyasetimiz, onu değiştirmek veya ondan kaçabilmek doğrultusunda çok az bir şey yapabileceğimiz biçimde insanlık tarihinin uzun süreli yapıları arasına işlenmiştir. Biz

bireyler olarak bu yapılara derin bir biçimde işlenmiş görünmekteyiz. Modern siyaset bilimcilerin bunu açıklamak için sıkça kullandıkları bir terimle ifade edersek bu argüman sıklıkla güzergâhın belirleyiciliği (path dependency) olarak adlandırılan şeyden türetilmiştir. Güzergâhın belirleyiciliği, bizim kendilerine direnme veya kontrol etme hususunda çok az şey yapabileceğimiz gelişme güzergâhları, eğilimler ve tarihsel süreçlere derin bir biçimde işlenmiş olduğumuzu ifade eder. Bir çok bakımdan Tocqueville’i, bireysel inisiyatif ve faaliyete çok az yer bırakan bir tür tarihsel ve sosyolojik determinist gibi yazarken görmek mümkündür. Kader, kader çizgisi, eğilim gibi sözcükler siyasal eylemin sınırlılıklarını vurgulamak üzere kitapta sıklıkla kullanılmışlardır. Kitabı sayfa sayfa inceleyip, bu sözcüklerden eğilim, kader, kader çizgisi gibi sözcükleri, karşı konulamaz akımlar, tarihsel akımları ima eden deterministik kelimeleri kaç defa ve hangi bağlamda kullandığını bulmak ilginç bir deney olurdu.

Kitap boyunca tarihsel ve sosyal eğilimler olarak kabul ettiği şeyler temelinde birçok tahminde bulunmuştur. Kitapta, bu eğilimler temelinde tahmine yer vermediği bir sayfa, neredeyse bir paragraf bile bulmak oldukça zordur. Yine, zaman bulursanız kitabın tamamını inceleyin. Bu sömestr vaktiniz yok. Belki de daha sonra kitabı inceleyip Tocqueville’in bu tarihsel süreçler temelinde tahminde bulunmasının bulabildiğiniz kadar fazla sayıda örneğini tespit etmek iyi bir mezuniyet tezi çalışması olacaktır. Bunların çoğu bağımsız insan eylemini ya da tarih içerisindeki devlet yönetimi rolünü reddediyor gibi görünecektir. Elinizdeki çevirinin 154. ve 155. sayfalarındaki şu pasaja bir göz atın. Tocqueville burada devlet adamı hakkında yazmıştır. Şunları söylemiştir. “Bazen, uzun çabalar sonucunda bir yasa koyucu, ulusların kaderini dolaylı yoldan etkilemeyi başarır. Ve sonra, bir tanesi çıkıp onun dehası hakkında methiye düzer. Oysa o yasa koyucu hiçbir şekilde değiştiremeyeceği coğrafi konum, kendi etkisi dışında oluşmuş sosyal bir durum, kaynağının ne olduğu hakkında cahil olduğu fikirler ve değerler, hakkında bir şey bilmediği bir başlangıç noktası, kısmen boşuna mücadele ettiği ve kendisini sürükleyen karşı konulamaz sosyal akımlara tabidir.”

İşte böyle. Tocqueville, coğrafya, değerler ve sosyal konum olmak üzere insanı çevreleyen durumların farklı belirleyicilerinin listesini vermiştir. Ona göre, bunlar topluma karşı konulmaz akımlar sunar. Bu noktada yöneticinin hiçbir şey yapamayacağı ya da karşı koyamayacağı determinist bir dil söz konusudur. – Bu kısa

ifadeye bir devlet adamı uzun bir çabadan sonra ulusların kaderini dolaylı olarak etkilemeyi başarır ve sonra da bir dahiymiş gibi bu kutlanır şeklinde başlamıştır. Burada Tocqueville'in ironisini, yöneticinin rolü ve yeteneği ve önemli bir değişiklik yaratabilme gücünü hafife alışı gözlemleyebilirsiniz. Siyasal olmayı sevmiyorum, ancak başkanımız ya da çevresindekiler birkaç yıl önce şu anki sorunlarımız başlamadan bu paragrafı okusaydı acaba ne düşünürlerdi?

Her neyse, bu parça yeni bir hükümdarın ya da yöneticinin halkları ve kurumlarını oluşturduğunu iddia eden Machiavelli ya da Rousseau'nun iddialarıyla da alay ediyormuş gibi görünmektedir. Tocqueville yöneticinin çok fazla etki edemeyeceği coğrafi, sosyal geleneksel ve ahlaki bir takım faktörlerle kısıtlandığını ve kendi başına çok az şey yapabileceğini düşünür görünmektedir. Bu durumda yönetici, gemisinin kaderi dış şartlara bağlı olan bir gemi kaptanı gibidir. Yani yönetici okyanus ortasında yolunu bulmaya çalışan bir adama benzetilmektedir. Kendisini taşıyan aracı yönetebilir, ancak onun yapısını değiştiremez, rüzgâr yaratamaz ya da okyanusun dalgalanmasını engelleyemez. Tüm bunların hepsi, yapabileceklerimizi sınırlandıran tarihsel özellikler tarafında gözükmektedir. Ancak, eğer Tocqueville devlet adamının bu türden şartlar tarafından bağımlı olduğunu sık sık dile getiriyorsa o, özellikle de İkinci Ciltte, insanın etki edebilme/değiştirebilme gücünü reddeden tarihsel determinizmin felsefi veya entelektüel her türüne şiddetle karşı çıkar. O bazen insanın yüceliği iddialarını utandırma veya mütevazı kılmak için yazarken, aynı zamanda insanın siyasette ve tarihteki rolünü reddeden insanın kendini inkâr etme eğilimi, bu çok tehlikeli eğilim hakkında da kaygılıdır.

Sıklıkla demokratik dönemin özelliğinin herkesin eşit olarak düşünülmesi ve bu nedenle bir şeyleri değiştirmek ya da etkilemek söz konusu olunca hepimizin eşit derecede güçsüz olarak düşünülmesi olduğunu belirtmiştir. Şimdi size, şimdiye kadar bazen bunu hissetmeyen veya her zaman hissetmeyen var mıdır diye soracağım? Hepimiz aşağı yukarı eşitiz ancak hiçbirimiz büyük bir toplumsal dönüşüm yaratmak için gerekli bir güce, büyük bir güce sahip görünmüyoruz. Çok güzel ve etkileyici bölümler var ancak ben sadece bir tanesinden bahsedeceğim. Bölüme bakın, tam olarak kaçınıcı bölüm olduğunu hatırlamıyorum. Ama başlığı "Tarihçiler Üzerine" olan bölümden bahsediyorum. Bu bölümde, aristokratik dönemde özellikle de antik çağda tarihçilerin rolü üzerine yazmıştır. Tarihçiler olağan üstü kişilere ulusları ve ulusal değişiklikleri yaratabilecek gücü atfetmişlerdir. Ancak demokratik toplumlarda,

modern zamanlarda, tarihçileri sosyal bilimleri de içine alacak bir terim olan tarihçi terimi bağlamında ele alma eğilimine sahibiz. Biz bireyin gücünü, bireyin eşsiz gücünü görmezden gelen sistemleri yansıtmaya eğilimindeyiz. Şunu söyleyebilirsiniz ki, bizler üzerinde bireyin hiç kontrolünün olmadığı büyük tarihsel ve nedensel koşulların ürünüyüzdür. Marxism'in bireyin gücünü hiçe sayma biçimini düşünün. Freudçu analiz arzularımız ve hareketlerimizi üzerlerinde çok az etkimizin olduğu güçler tarafından belirlenmiş olarak görmektedir. Ve her türden ekonomik gelişme teorilerinin bizi insan davranışının tek tip kuralları altında yaşıyormuşuz gibi farz ettiğini hatırlayın. Burada bireyin yeri nerededir? Bu bölüm Tocqueville'in genel argümanının mükemmel bir resmini ortaya koymaktadır.

Peki, öğretisi nedir? Veya daha özelden geleceğin devlet yönetimi için tavsiyeleri nelerdir? Kitabın sonlarına doğru Tocqueville ince ve gergin bir ipte yürüyormuş gibidir. Çağdaşlarını demokratik çağda olduğumuza, aristokrasiden demokrasiye dönüşümün geri çevrilemez olduğuna, bu dönüşüme direnilemez olduğuna ve aynı zamanda demokratik devrimin bir gerçeklik olduğuna ikna etmek istemektedir. Ancak aynı zamanda demokrasinin gelecekte ne şekil alacağını büyük oranda iradeye ve zekâya, bazen aydınlanma olarak da ifade ettiği şeye ve özellikle de insani yetkinliğe bağlı olduğu hususunda bizi bilgilendirmek istemiştir. Demokrasi kaçınılmaz olabilir. Eşitlik, eşitlik çağı kaçınılmaz olabilir, fakat demokrasi tek parça halinde bir şey değildir. Demokrasi sadece gayri şahsi tarihsel güçlere bağımlı olmakla kalmaz, doğru anlaşılmalı kişisel çıkardan şerefe ve hırsla değin değişen "aktif erdem ve bireylerin zekâsı" diyebileceğimiz şeye bağımlıdır.

Demokrasi hala birçok şekil alabilir. Özgürlüğe mi yatkın olacağı, yoksa kolektivizme mi yatkın olacağı Tocqueville için ucu açık bir sorudur. Demokrasi nasıl bir şekil alacaktır? Tocqueville buna, bu çok ama çok önemli konuya kitabının en son paragrafında geri döner. "Bilmiyor değilim" der okuyucusuna "çağdaşlarımın bazılarının, halkların bu dünyada kendi efendileri olamayacağını düşündüğünü bilmiyor değilim. Yapabileceğimiz çok az şey vardır. Bu nedenle halklar hangisinin olduğunu bilmediğim daha önceki olaylardan doğmuş aşılabilir ve anlaşılabilir güçlere, ırk, toprak, ya da iklim uymak zorundadırlar." "Bunlar, yanlış ve korkakça öğretilerdir. Ve zayıf insanlar ve ödleli uluslardan başka hiçbir şey yaratmazlar." Bu şu anlama gelmektedir ki, tarihsel determinizm öğretilerinin halk üzerinde gerçek bir etkisi vardır. Bizi zayıflatırlar. Bizi korkaklaştırırlar. Bizi – tüm toplumu

güçsüzleştirirler. Devamında Tocqueville, “Tanrı, tüm ırkı tamamen özgür veya tamamen köle olarak yaratmamıştır. Evet doğru, O her insanın etrafında içinden çıkamayacağı ama içinde güçlü ve özgür olduğu ölümcül bir çember çizmiştir. Aynı şey halklar için de geçerlidir.”

Tocqueville bizi bir çözümle değil bir paradoksla veya düşünmemiz için bir meydan okumayla baş başa bırakmıştır. Belirlenmişiz ama tamamıyla değil. Devlet adamı üzerlerinde bir etkimizin olamayacağı tarihsel, sosyal ve kültürel güçler ve kurumsal dizayn ve ahlaki kabuller gibi bizim etkileme gücümüz dahilinde olan meseleler arasında nasıl dümen çevireceğini bilmelidir. Akıllı insanların daima bildiği gibi herkesin değil ama akıllı insanların bildiği gibi siyaset daima lisanın içinde gerçekleşen bir araçtır. Bu insanlara hem geçmişlerini inşa etmek hem de geleceklerini hayal etmek için dilsel ve retorik yetiler kazandırılması meselesidir. Dil ve söylem ile geçmişi inşa etme ve geleceği hayal ettirme yeteneğine sahip olan insanların olayıdır. Dildir, Aristoteles’e dönecek olursak, *logos*’tur. Bize esneklik veren değişen şartlara uyum sağlayıp yenilerini yaratmamızı sağlayan dildir. Tocqueville bize, demokratik çağda, demokratik toplumların geleceğini şekillendirmek için gerekli olan lisanı sağlar. Bu dille ne yapacağımız ve Tocqueville’in hayal edemeyeceği yeni şartlara nasıl uygulayacağımız elbette tamamen bize bağlıdır. Bunu da söyledikten sonra Tocqueville’i burada sonlandırmak zorundayım. Çarşamba günü, son derste görüşeceğiz ve oradan sonra nereye gideceğimiz hakkında konuşacağız.